

שעור מורה מוריננו הרב יהודה גנס שליט"א שבת ויקהל-פקודי תשע"ה:

הערות בדיני ברכת "על ביעור חמץ"

לא מצא חמץ האם ברכתו היתה לבטלה,
ובדין המברך המפיל ולא נרדם

א] כתב הרמ"א¹ וז"ל: "ונוהגים להניח פתיחי חמץ במקום שימצאם הבודק כדי שלא יהא ברכתו לבטלה², ומיהו אם לא נתן לא עיכב³ דדעת כל אדם עם הברכה⁴ לבער אם נמצא".

ב] ובביאור הגר"א כתב וז"ל "ועוד יש ראייה דאין צריך מברכת המפיל", וכוונת הגר"א שיש לשאול איך מותר לאדם לברך המפיל, מדוע לא נחוש שמא לא ירדם לבסוף ונמצאת ברכתו לבטלה, ועל כרחך מברך על ההתכוונות לשינה, ואפילו לא ירדם לבסוף אין ברכתו לבטלה.

ג] והנה בביאור הלכה בהלכות ק"ש על המטה⁵ כתב בשם החיי אדם שאף אם לא נרדם האדם בסוף אין ברכתו לבטלה, משום שעל מנהגו של עולם הוא מברך⁶ ובביאור הלכה תמה שהלא כאן נוסח הברכה הוא על שינתו "המפיל חבלי שינה על עיני... שתשכיבני לשלום...". עיי"ש.

ד] וצ"ע מדוע לא ציין הבה"ל לדברי הגר"א כאן, דמדבריו מתבאר כחיי אדם ולא מטעמיה, שאף שאינו מברך על טבעו של עולם אלא על שינתו, מ"מ כל שהכין עצמו לשינה, אף שלא ישן לבסוף אין ברכתו לבטלה.

ה] ונ"מ רבתי לדינא מנידון זה, במי שיש לו ענין נחוץ לברך אחר המפיל, דבמשנה ברורה⁷ אסר עליו לדבר, ורבים מן אחרונים נחלקו עליו והתירו לדבר, והנידון תלוי כמובן בנידון הנ"ל האם מברך על שינתו (שאז אם ידבר יש כאן הפסק בין הברכה לשינה, כדין שח בין ברכת המוציא לבין אכילתו), או על טבעו של עולם שאז יש מקום להקל בשיחה.

ולמה שנתבאר ע"פ הגר"א לכאור' נראה שהדבר יהיה תלוי מה עשה אחר המפיל, שכל שלא התכוון לישון ושח ימצא שבירך לבטלה, אולם אם ניסה לישון ולא נרדם יהי מותר לו לברך, דסוף סוף בירך על התכוונתו לשינה, וצ"ע למעשה.

¹ או"ח סי' תל"ב סעיף ב'.

² אם לא ימצא חמץ.

³ כוונת הרמ"א היא שאף שלכתחילה חייש' לדיעות המחמירים בזה, מ"מ מעיקר הדין נקטי' להקל בזה.

⁴ מקור הדברים הוא מהכל בו, וחז"י חידוש גדול בדבריו, שפירוש הברכה נקבע לפי דעת בני אדם.

⁵ או"ח סי' רל"ט סעיף א'.

⁶ וכעין שמצינו לענין ברכות השחר, שאף בלא שמע קול תרנגול וכו' מברך.

⁷ שם ס"ק ד'.

קהל עדת ישורון

ירושלים

האם בזמנינו חובה להניח פתיתים מדינא, ובאיזה גודל יניח פתיתים

[א] בשער הציון⁸ כתב וז"ל: "ובפתחי תשובה⁹ הביא בשם עמק הלכה, דכהיום שהמנהג לכבד ולנקות הבית מכל חשש חמץ קדם ליל י"ד, יש למנהג זה יסוד מדינא".

וכוונתו שאף שבודאי המכבד ביתו קודם ליל י"ד עדין מחוייב לבדוקו בנר כהלכתו כתיקון חכמים, וכמו שכתב בשלחן ערוך¹⁰, מ"מ יש לחוש שבזמנינו שמנקים היטב את הבתים, שוב נהפך הבית להיות כדין מקום שאין מכניסים בו חמץ, ויש לדון שאם לא הניח פירורים שמא פטור מלבדוק ואינו יכול לברך על הבדיקה, ולכן בזמנינו חובה להניח פתיתים.

[ב] ויש לדון לפי"ז באיזה גודל צריכים להיות הפתיתים, דהנה בשערי תשובה¹¹ כתב בשם שו"ת זרע אמת להניח פתיתים בגודל פחות מכזית¹² (וכמדומה דכן הוא המנהג), ולכאורה לעמק הלכה היה מן הראוי להניח לפחות פתית אחד בגודל כזית, דהלא י"א שאין חובת ביעור בפחות מכזית¹³, וצ"ע בזה.

⁸ סימן תל"ב ס"ק י"ב.

⁹ ונראה לענ"ד פשוט דלא מהני רק אם שמם אדם אחר, ולא אם שמם הבודק גופא, וראיתי במחברי זמננו שכתבו להיפך, וצ"ע.

¹⁰ סימן תל"ג סעיף י"א.

¹¹ סימן תל"ב ס"ק ז'.

¹² הטעם כנראה כדי שגם אם לא ימצאם לא יעבור על בל יראה.

¹³ עיין שע"ת סוף סימן תמ"ב.